

FU-YÜ KIRGIZLARININ GÜNLÜK HAYATTA KULLANDIKLARI BAZI KELİMELER

**An Evaluation On Some Words Used in the Daily Life
of Fu-Yü Kirgiz People**

**De certains vocables utilisés par les Kirghizes Fu-Yü
dans la vie quotidienne**

Prof. Dr. Hu ZHEN-HUA*

Aktaran: Doç. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL**

ÖZET

Fu-yü Kirgızcası, Türkoloji dünyası için yeni bir araştırma alanıdır. Bugün Mançurya'da Harbin'in kuzeyinde yaşamlarını sürdüren Fu-yü Kirgızlarının, Yenisey Kirgızlarının bir kolu olduğu; Fu-yü Kirgızcasının da Yenisey Kirgızcasından geliştiği belirtilmektedir. Bazı ses ve şekil özellikleriyle Hakasça ile Sarı Uygurcaya yakın olan Fu-yü Kirgızcası, Kirgızca ile de ortak özelliklere sahiptir.

Anahtar Kelimeler

Fu-yü Kirgızcası, Hu Zhen-hua, Mançurya, Yenisey Kirgızcası, Kirgızca

ABSTRACT

The Fu-yü Kirgiz is a new domain for the world of Turkology. It is reported that the Fu-yü Kirgiz Community, who is living in the north of Harbin in Manchuria today, is a branch of the Kirgiz of Yenisey and that the Fu-yü Kirgiz language has been developed out of the Kirgiz language of Yenisey. The language of Fu-yü Kirgiz, which is similar to the languages of Hakas and Sarı Uyghur in terms of sound and form, has common features with the Kirgiz language as well.

Key Words

the Fu-yü Kirgiz, Hu Zhen-hua, Manchuria, the Kirgiz language of Yenisey, the Kirgiz language

I. Giriş

Bu yazı, Çin Halk Cumhuriyeti, Pekin Devlet Üniversitesi Profesörü Hu Zhen-hua tarafından yazılan ve Kirgizistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin 3. sayısında yayımlanan "Fu-yü Kirgızları üy tiriçiliginde koldongon kee bir sözdör" başlıklı Kirgızca makalenin Türkiye Türkçesine aktarılmasıdır. Bu aktarma, Kirgizistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin 5. sayısında yayımlanmıştır; ancak, Türkiye'deki Türkoloji çevrelerinin konudan haberdar olması bakımından bu aktarmayı, bazı ilâvelerle

birlikte tekrar yayımlamayı uygun gördük. Önceki yazımızda sadece aktarma yer almıştır. Bu yazımızda ise aktarmadan önce Fu-yü Kirgızları ve Fu-yü Kirgızcasıyla ilgili kısaca bilgi vermenin, yerinde olacağını düşündük. Yazının orijinalinde Fu-yü Kirgızcasına ait kelimeler ikinci sütunda yer almış; Kirgızcadaki karşılıkları ilk sütunda verilmiştir. İlk aktarmamızda bu şekle müdahale etmedik. Elinizdeki yazıda, Fu-yü Kirgızcasına ait kelimeleri ilk sütuna aldık. Orijinal yazıda kelimeler, alfabetik olarak sıralanmamıştır. Biz, Fu-yü Kirgızcasındaki kelimeleri, daha kolay istifade

* Pekin Devlet Üniversitesi profesörü.

** Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

edebilmek için alfabetik sırayla verdik. Ayrıca, aktarmadaki dipnotlar bize aittir.

Son yıllarda adından sıkça söz edilen Fu-yü Kırgızları, bir görüşe göre, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Altay topraklarından göç edip Kingan dağlarını aşarak Çin'in kuzey bölgesine yerleşmişlerdir. Bir başka görüşe göre, imparator Çen Lung zamanında (1736-1796) Şincan'dan göçmüşlerdir. Çin kaynaklarına göre, XIII. yüzyılın sonunda Moğol imparatoru Kubilay Han zamanında (1214-1294) Yenisey bölgesinden kuzeydoğu Çin'in batı bölgelerine ve Çiçikarın yakınındaki bölgeye gelmişlerdir.

Kırgızların şu anda yaşadığı Fu-yü bölgesi, Harbin'in kuzeyinde yer alır. Sayıları 1957'de 460 iken 1980'de 614 olmuştur (Tenişev, 1997: 455; Tenişev, 1966: 88). Daha sonraki yıllarda bu sayı 900 olmuş ve 70 yaş üzeri dokuz kişinin bu dili akıcı bir şekilde kullandığı; 50 yaşın üstündeki insanların bu dili anladığı; fakat konuşamadığı ve orta yaş grubunun iki dilli olup o bölgede yaygın olarak kullanılan Oyrat Moğolcasını konuştukları tespit edilmiştir (Hu Zhen-hua, G. Imart, 1987: 2). 2002 yılının Ağustos ayında bölgeye giden Kadıralı Konkobayev ise Fu-yü Kırgızlarının nüfusunun 1457 olduğunu belirtmektedir.

Fu-yü Kırgızları, Moğolistan ve Çin ile komşu olup Moğolca ve Çince de bilmektedirler. Çince yazı dili, Fu-yü Kırgızcası konuşma dili olarak kullanılmaktadır (Tenişev, 1997: 455).

Fu-yü Kırgızcası ise XVI. ve XVII. yüzyıllardaki Yenisey Kırgızcasından gelişmiştir. Yenisey Kırgızcasının kaynağı ise eski Kırgızların IX. ve XI. yüzyıldaki dilleridir. Fu-yü Kırgızcası, /z/ grubu, yani *azaq* grubuna (*azaq* "ayak", *qoz-* "koymak") mensup olup Hakasça, Şorca, Sa-

rı Uygurca ile oldukça yakındır. Bunun yanında Lobnor ile modern Kırgızcanın kuzey ağızlarıyla da bağlantılıdır (Tenişev, 1997: 456).

Fu-yü Kırgızları din olarak Şamanizm ve kısmen Lamaizme mensupturlar (Hu Zhen-hua, G. Imart, 1987: 2).

Türkiye ve Türkiye dışındaki Türkoloji dünyasının ilgisiz kaldığı Fu-yü Kırgızcasıyla ilgili ilk bilgileri ve malzemeleri, E. R. Tenişev ile Hu Zhen-hua vasıtasıyla elde etmekteyiz. Fu-yü Kırgızcasını bilim dünyasına tanıtan ilk yayının, Tenişev'in, 1966 yılında *Voprosi yazıkoznaniye (Dilbilim sorunları)* adlı dergide çıkan O yazıke kırgızov uyezda Fuyuy (Fu-yü Kırgızlarının Dili) adlı makalesidir. Daha sonra Zhen-hua, alanla ilgili birkaç makale yayımlamıştır. Bunu, Hu Zhen-hua'nın G. Imart'la birlikte hazırladığı *Fu-yü Gırgıs* adlı çalışma izler. 1987'de yayımlanan bu yazıda Fu-yü Kırgızcasına ait 729 kelime, Kırgızca karşılıklarıyla birlikte verilmiştir. *A Kırgız Reader* adlı eserde ise Fu-yü Kırgızlarına ait sadece bir şarkı metni bulunmaktadır.

Tenişev'in son çalışmaları, 1997 yılına ait olmakla birlikte *Yazıki Mira*'da çıkan Fuyuyksih kırgızov yazık adlı yazı ile *Drevne kırgızskiy yazık*'ta verilen bilgiler, 1966 yılındaki bilgilerden fazla öteye gidememiştir.

Claus Schönig ve M. Ölmez, yukarıdaki çalışmaların ışığında birer makale yayımlamışlardır. Bunun yanında Schönig, Doerfer'in konuyla ilgili 1997'deki bir çalışmasından söz etmektedir, fakat bu çalışmayı henüz elde edemedik. Talât Tekin ile Ölmez'in birlikte çıkardıkları *Türk Dilleri* adlı çalışmada bu dille ilgili kısa bilgi yer almıştır. Biz, Hu Zhen-hua ile Imart'ın *Fu-yü Gırgıs* ile Zhen-hua'nın aşağıda çevirisini verdiğimiz ça-

ışmasındaki kelime listesinden, ayrıca, yukarıda bahsettiğimiz çalışmalardan faydalanarak iki yazı hazırladık. Fu-yü Kırgızcasının Ses Özellikleri, 9-12 Ekim 2002 tarihleri arasında Türkistan'da Ahmet Yesevi Üniversitesi tarafından düzenlenen olan Türkoloji Kongresinde; O leksike yazıca kırgızov Fu-yu (Fu-yü Kırgızcasının Leksikolojisi Üzerine), 21-22 Kasım 2002 tarihleri arasında Almatı'da Abılay Han Üniversitesinin düzenlediği Mir yazıca (Dünya Dilleri) adlı konferansta tebliğ olarak sunulmuştur. Alanla ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar, eksik verilerden dolayı çok iddialı olmamakla birlikte ilk araştırmalar olması bakımından önemlidir. 2002 yılının Ağustos ayında Hu Zhen-hua ile Kadıralı Konkobayev, Fu-yü Kırgızlarının yaşadığı bölgeye giderek çekimlerle birlikte metin derlemesi yapmışlardır. Bundan sonraki çalışmaların daha sağlıklı olabilmesi için bu metinlerin yayımlanmasına ihtiyaç vardır.

II. Aktarma

1950 yılları Hıyluncyan (Heyloñcyañ, Rusça transkripsiyonda – Heyluntszyan) bölgesinin Fu-yü (Fuy) kasabasında Beycin (Pekin) Merkezî Milletler Enstitüsüne okumak için gelen Kırgız gençleri vardı. Ben o sırada bir yandan Enstitüde Kırgızların okuduğu sınıfta öğretmen olarak ders verirken bir yandan da Türkoloji asistanı olarak Moskova'dan gelen Türkolog Ethem Rahimoviç Tenişev hocadan ders alıyordum.

Fu-yü Kırgızlarının dilini araştırmaya başladım. Hocam E. R. Tenişev'in, bana bir dilin bilimsel öneminin çok büyük olduğu konusunda söyledikleri şu an bile aklımda. Sonra E. R. Tenişev, benim seyahatlerim sonucunda topladığım leksik malzemeleri alıp Moskova'da çı-

kan *Voprosı Yazıkoznaniya* (Dil Bilim Sorunları) adlı derginin 1996 yılı 2. sayısında "Fu-yü Kırgızdarının Tili" (Fu-yü Kırgızlarının Dili) adıyla yayımladı. Bu makale, Fu-yü Kırgızlarının dilini bilim dünyasına tanıtan ilk çalışma oldu.

1980 yılının yaz mevsiminde Heylonciyan bölgesi Fu-yü kasabasına bağlı Ucyazı (Cazı) ve Çicazı adlı köylere giderek iki ay boyunca gezip malzeme topladım. Pekin'e döndükten sonra Çince üç makale yayımladım:

1. "Hıyluñcyañ provintsiyası Fu-yü uyezdindeki kırgızdar" (Hıyluncyan Bölgesi Fu-yü İlçesindeki Kırgızlar ve Dil Özellikleri), *Borborduk Uluttar institunun ilimiy curnalı*, 1983, S. 2.

2. "Hıyluñcyañ provintsiyasının Fu-yü uyezdindeki kırgızdar" (Hıyluncyan Bölgesinin Fu-yü İlçesindeki Kırgızlar), *Folklor curnalı*, 1981, S. 7.

3. "Çığış tündüktöğü kırgızdardın tilinin fonetikasının kıskaçı abalı" (Kuzeydoğu Kırgızlarının Dilinin Kısaca Fonetik Özellikleri), *Uluttardın til, cazuların izildöö cıynagı*, Sıçuan Uluttar basması, 1984.

1983 yılında Prof. G. Imart'ın daveti üzerine Fransa'ya gittim. Prof. G. Imart'la birlikte "Fu-yü kırgızdarı" (Fu-yü Kırgızları) adlı bilimsel bir makale yazıp Indiana Üniversitesinin (AKŞ) dergisinde yayımladık. 1989 yılında yine G. Imart'la birlikte "Kırgız tilinin okuu kitebi" (Kırgız Dili Okuma Kitabı) (A Kirgiz Reader) adlı çalışmamız İngilizce olarak çıktı. Bu çalışmanın içinde Fu-yü Kırgızlarının dili ile ilgili malzemeler de yer almıştı.

Fu-yü Kırgızlarının günlük hayatta kullandıkları bazı kelimeleri, Türk dilini konuşan okuyuculara ve ayrıca, Kırgız okuyucularına tanıtmayı uygun gördüm. Bu dile ilgi duyan meslektaşlarının bundan yararlanmasını diliyorum.

Fu-yü Kırgız dili	Kırgız yazı dili	Türkiye Türkçesi			
aal	ayıl	köy	ayçur	kol cooluk	eşarp
aar	oor	ağır	ayık-ayax	ayak	fincan, çanak
aas	ooz	ağız	aymıx	aymak	arazi, toprak
abuga	aba ¹	amca	azxıdır-	cut-	yutmak
açı gıs	ayaş karındaş	çok yakın arkadaşın	azı	şaytan	şeytan
		kızkardeşi	baarın	ayak	ayak; son
		çok yakın arkadaşın	baatır	boor	karaciğer
		erkek kardeşi	baca	baatır	bahadır
açı ool	ayaş ini	acı	baxşı	baca	bacanak
		örümcek	bala	mugalım	muallim
açix	açuu	ağarmak	balgaş	bala	çocuk
agalcan	cörgömüş	hastalanmak	balğı-	balçık	çamur
agar-	ooru-	yavaş	balıx	bayla-	bağlamak
agır-	akırın	ooru	balıñ	balık	balık
agırın	agırx	ağrı	baltır	sök	darı
ax dımı-sodal	dos	dost	bañış-	baltır	baldır, bacak
ax	ak	ak	bar-	cardam ber-	yardım etmek
axsax	tökör	sakat	bar	bar-	varmak, gitmek
axsır at	aygır	aygır	barsı	colbors	kaplan
axsıy-	ala tur-	geri vermek üzere	bas-	baarı	hepsi
		almak	baş ir-	bas-	yürümek
		iğdiş at	baş	baş iy-	baş eğmek
axtı at	akta at	ay başı	başga	baş	başka
axtı	çagan (bayram)	aga	başta-	başka	başlamak
akı-garındaş	al-	ağabey	bay gñi	başta-	başlamak
al-	aldı	almak	beer	bay	zengin
aldıx	keñ	ön	bıçax	ber(i) cak	beri
alıx	alakan	geniş	bıxır	bıçak	bıçak
altan	altımış	avuç	bıl	bek	bey
altı	altı	altmış	bıl-	bükür	kambur
altın gadas	ceti arkar (altın kazık)	altı	bıl-	bel	bel
		büyük ayı	bıl	bilme-	bilmek
altın	altın	altın	bılın	menen	ile
altıncı	altıncı	altıncı	bılın	çıluu	ılık
amırxan	oñoy	kolay	bılır	bılır	geçen yıl
amır-la-	es al-	dinlenmek	binzı	depter	defter
amrıdix	cıttuu	güzel kokulu	bir gızık soñ	depter	defter
anan soñ	andan soñ	ondan sonra	bir azdan soñ	depter	defter
anca	ança	o kadar	ber-	depter	defter
anda	anda	o zaman	bir	depter	defter
andax	anday	öyle	birge	depter	defter
añ	añ	avlamak	birge	depter	defter
añıl-	añ uula-	avcı	birinci	depter	defter
añıl-gñi	mergen-añçı	devir-	bıs (<bırısı)	depter	defter
añıl-	oodar-	ihtiyar	gün	depter	defter
apşix	çal	sandık	bıs	depter	defter
aptır	sandık	sandık	av	depter	defter
ar	ar(1) cak	öte	bıs	depter	defter
ara	aarı	arı	bıs	depter	defter
arbin	arbin-köp	çok	bıs	depter	defter
arix	arak	rakı	biş-	depter	defter
arıslın	arıstan	arşın	bit	depter	defter
arşan	arşan	kaynak	bitiş	depter	defter
art	art	art, arka	bızır-	depter	defter
artıx	artık	fazla	bıbek	depter	defter
arttar-	arttır-	büyütmek, çoğaltmak	öte	depter	defter
asar	çıgış	doğu	bicixin	depter	defter
aş-	aç-	açmak	biçi-	depter	defter
aş	aş	aş, yemek	biçi-urğın	depter	defter
at	at	at	biçik	depter	defter
at-	at-	atmak	bixın sıux	depter	defter
ata	aba	ağabey	bii at	depter	defter
ay dot-	ay küy-	ayın çıkması	biin cıl,	depter	defter
ay	ay	ay	büün cıl	depter	defter
			bile-	depter	defter
			bilen daş	depter	defter
			bun gün,	depter	defter
			büün gün	depter	defter
			at	depter	defter
			biş	depter	defter
			biyce	depter	defter
			bizen	depter	defter
			bizinci	depter	defter
				beş	beş
				ece	abla
				elüü	elli
				beşinci	beşinci

bodıx	boyok	boya	ciit	cigit	yiğit
bodi-	boyo-	boyamak	cip	cip	ip
bolot	bolot	polat, çelik	cir	cer	yer
bor	toru	doru	cirgü	karçıga	atmaca
bos	boz	boz, açık toprak rengi	cirlik at	kulan	bir at çeşidi
bos	dene	ten, gövde	cit-	cet-	yetişmek
bosogo	bosogo	eşik	citın~çitın	cetimiş	yetmiş
boş	boş	boş	citinci	cetinçi	yedinci
boyunda bar-			cogor	cogor	yukarı
bozına dor	boykat bol-	hamile	cogorgon	cuurkan	yorgan
böbölçün	kükük~zeynep	guguk	~coorgon		
bödürçün	bödönö	bıldırın	cogu	cuka	ince
böör	böör (böyrök)	böbrek	cox gji	kedey	yoksul
bug~sın	bugu	erkek geyik	cox	cok	yok
buga	buka	boğa	coxu	oçok	ocak
bult	bulut	bulut	col	col	yol
bulux	bulak	bulak, pınar	cool--cogol-	cogol-	yok olmak
buluñ	buluñ	köşe, bucak	coon	coon	yoğun, kalın
burçux	burçak	fasulye	corgo	corgo	yorga at
burxan	burkan~but	put	cugur-	cügür-	koşmak
burux~burx	tebetey	kalpak	cuu-	cuu-	yıkamak
burun gün	murdağı künü	evvelsi gün	cüçük~toxay	cöcö	civiv
burun	murun	burun; önce	balazı		
bustı gün	bürkök kün	kapalı hava	cür-	cür-	yürüme
but	but	ayak	cürüx	cürök	yürek, kalp
buus	boz ³	örtü, kumaş	cüs	cüz	yüz
buz	muz	buz	cüzin	ıraaŋ ⁴	renk
buza	muzoo	buzğa	çaasın	kagaz	kâğıt
buzık	biyik	yüksek	çax	çak	zaman
bücül	balit	pis, mundar	çay	çay	çay
caa-	caa-	yağmak	çı	sızgıç	cetvel
caa	caa	yay	çık-	çık-	çıkmaq
caan	pil	fil	çiçir-	cek kör-	nefret etmek
cabıl	caman	kötü	çincyu	kızıl murç	kırmızı biber
cabıs	capız	alçak, kısa	çoltux	kıska	kısa
cakşı	cakşı	iyi	çoŋxo	terez	pencere
calğadıx	sayma	nakışlı	çuçın	kazık	kazık
caltı	calkoo	tembel	çudıñ	kükürt	kükürt
cap-	cap-	kapamak	da	da	da, de pekiştirme
carıx	carık	aydınlık			edatı
carık gün	açık kün	açık hava	daa ib	koŋşu	komşu
carıl-	carıl-	yarılmak	daa	cakın	yakın
carın	carım	yarım	daamdıx	tattuu	tatlı, lezzetli
cas	caz	bahar	daanı-	taanı-	tanımak
castıx	cazdık	yastık	dabıx	taman	taban
caş	caş	genç	daga	caka	yaka
caştıx gji	kariya	ihiyar	dax	too	dağ
cay	cay	yaz	daxu	dagı	dahi
cemis	cemiş	yemiş	dalaş-	dalaş-	dalaşmak
ces	cez	bakır	dalay	deniz	deniz
cestı	cezde	enişte	dah	dah	kürek kemiği
ceti~çiti	ceti	yedi	danda	erteŋ	yarın
ceyrin	ceyren	ceren	dara-	tara-	taramak; yayılmak
cıl	cıl	yıl	darında	çımçık	her çeşit ufak kuş
cılan~cılın	cılan	yılan	darıs	durus	doğru
ciltıs	cıldız	yıldız	dart-	tart-	tartmak, çekmek
cımcıx	cumşak	yumuşak	das	taz	kel, dazlak
cın	carım kilo	yarım kilo	daş	taş	taş
cıralıx	körköm	güzel	dayı	taga-tayake	dayı, amca
cıstıx	sasık	kötü koku	den-	tişte-	dişlemek
ci-	ce-	yemek	dep-	tep-	tepmek
cibidır-	çıla-	bir şeyi suyun	deren geji	diykan	çiftçi
		içine koymak	derik	mee	beyin
cibir	çıyırma	yirmi	dıdır	tündük	kuzey
cibirinci	çıyırmançı	yirminci	dık-	tik-	dikmek
cidil-	cötöl-	öksürmek	dıl	til	dil

dile-	izde-	aramak	gam	oorular	hastalıklar
dındır-	ten- ⁵		gamçın	ceç	yen, kol
dınıt-	cay-	sermek, yaymak	gan	kan	kan
dıñ	çıñ	sağlam	ganagan	eñ	en (zarf)
dıñgı	teñge	para	ganat	kanat	kanat
dıñgır	asman	gök	gandasın	beşmant ⁷	üst giyim
dırdıx	tırmak	tırmak	gant-	kaynat-	kaynatmak
dırgın	araba	at arabası	gapşıxa	çaççañ	çabuk, hızlı
dırışa	ötö	çok	gar	kar	kar
dışgar	tış	dış	gar	kara	kara
dızı	tize	diz	gara	tün	gece
di-	de-	demek	garax	köz	göz
dix	tik	dik	garaxnañ garı	karaçık	göz siperi
dile-	tile-	dilemek	garçığa	bürküt	kartal
dimir gomus	temir komuz	demir kopuz	garga	ılaçın	doğan
dimir	temir	demir	garga	karga	karga
dir	ter	ter	gargaçı	çabalakey	kırlangıç
dış	tış	dış	garxa	karañgı	karanlık
dobrix	topurak	toprak	garış	karış	karış
dogıs	toguz	dokuz	garool	karool	bekçi
dogızınçı	toguzunçu	dokuzuncu	gart	içegi	bağırsak
dogızon	tokson	doksan	gas-	kaz-	kazmak
doguş-	koş-	katmak	gastıx aba	tayata	anne tarafından dede
dol-	tol-	dolmak	gastıx ice	tayane	anneanne
don	ton	kürk, gocuk	gaş-	kaç-	kaçmak
dopçın	topçu	düğme	gaşık	kaşık	kaşık
dor	bar	var	gaşır-	caktır-	onaylamak
dos-	tos-	karşalamak;	gate	sözsüz	şüphesiz
		yol kesmek	gatin-gat	katın	hatun
		doymak	gaycı	kayçı	makas
dos-	toy-	toz	gaye	kayda	nerede
dosın	tozoñ	toz	gayzı~gazi	kaysı	hangisi
doy	toy	toy, ziyafet	gaz	kaz	kaz (hayvan ismi)
dux	tuugan	akraba	gazan	kazan	kazan
duman	tümön	on bin	gazxındı	dayıma	daima
dumı	töö	deve	gıb	kiyim	giyim
durak	tuyak	hayvan tırnağı	gıci	keçee	dün
durdıncı	törtünçü	dördüncü	gji	kişi	kişi
durgıl	türküük	direk, destek	gıl-	kel-	gelmek
durt caştıx at	bıştı	dört yaşında at	gılır cıl	keler cıl	gelecek yıl
durt	tört	dört	gım	kim	kim
durtın	kırk	kırk	gımıxy	inyelik	ağustos böceği
dus	töş	döş, göğüs	gımıs	kımız	kımız
dus	tuz	tuz	gımışın	kaş	kaş
duş-	tüş-	inmek	gındıx	arzan	ucuz
dut-	tut-	tutmak, yakalamak	gır	kır	tepe, kenar
duu-	tuu-	doğmak	gır-	kir-	girmek
duurıx	dumbak ⁶		gıre	ara	testere
duus	tamır	kök, damar	gırgıl	kırgool	sülün
duybın	sürgü~irendi	rende	gırgıs-	talaş-	tartışmak
dük	tük	tüy	gırma	can	yan, cihet
dülgü	tülkü	tilki	gıs domo	karındaş	küçük kızkardeş
düş	tüş	öğle	gıs	kız	kız
düştin burun	tüştön murun	öğleden önce	gısır bii	kısır bee	kısır kısarak
düştin gıdır	tüştön kiyin	öğleden sonra	gış (geş)	keç	geç
edli	tüz	düz, doğru	gış	kış	kış
ee	ee	sahip	gız-	kiy-	giymek
emcek	emçek	meme	gızıl gurt	kantala	tahta kurusu
erix	çalap	ayran	gızıl	kızıl	kızıl
gabırğa	kabırğa	kaburğa	giçix dil	kiçine til	küçük dil
gacan	kaçan	ne zaman	giçix	kiçine	küçük
gadax	kanday	nasıl	giçix	tar	dar
gadıx	katuu	sert	giçin	meyman	misafir
gadur	orok	orak	giis	kiyiz	keçe
gaxa~dırdıx	doñuz~çoçko	domuz	gimı	keme	gemi
gal	familiya	soyadı	gindik	kindik	göbek
galın	kalıñ	kalın			

gintxın	tuyuksuz	engelsiz	ızırğa	ıymek	küpe
giş-	keç-	geçmek	ib	üy	ev
giyik	kiyik	geyik	ibir	aylana	etraf
gox	tabarsık	sidik kovuğu	ice	ene	anne
gol	kol	el	igi ulsınıj bırı	ekiden bir	ikide bir
gon-	kon-	konmak	igi	eki	iki
goŋo	dülöy	sağır	iginci	ekinçi	ikinci
goo-	eercit-	birlikte götürmek	iin	iyin	omuz
goor	kıyak	keman	ijik	eşik	eşik, kapı ağzı
gorgolçı	korgoşun	kurşun	il-	il-	takmak
gorx-	kork-	korkmak	ilgir	tüstük	güney
goron	çöntök	cep	ilış-	tanda-	seçmek
got	ruş	ruh	im	darı	ilâç
got	şaar	şehir	inge	iyne	iğne
goy balazı	kozu	kuzu	inix	uy	inek
goy bugızı	koçkor	koç	ir gji-gurlux	er	erkek
goy	koy	koyun	irgi	eski-köönö	eski, köhne
goyux	koyuu	koyu, katı	iriñ	iriñ	irin
gozan	koyon	tavşan	iş gayzı	eç kaysı	hiçbirisi
göçük	cambaş	but, kalça kemiği	iş	iç	iç
gögööt	çaşılça	sebze, yeşillik	iş-	iç-	içmek
göx	kök	mavi	işti-	uk-	işitmek
göl	köl	göl	iştım	eçteme	hiçbir şey
götir-	kötör-	kaldırmak	it	et	et
göyü	tayace	teyze	it-	et-	etmek
gubuñ	pakta	pamuk	itxıdır-	işendir-	inandırmak
gudux	kuduk	kuyu	itilix	itelgi	şahin
gul-	kül-	gülmek	kızıl sakal	bandit	soyguncu
gulax	kulak	kulak	kiçix ilga	kızıl	kızılçak
guldı	çark	çark, daire	köp-köbidır-	şiş-	şişmek
gulı ağış	şatı	tahta el merdiveni	küş cox	küşsüz	güşsüz
gulış	kulaç	kulaç	la	şam	mum
gulun	kulun	kulun, bir	lanşux	börü~-karışkır	kurt
gum	kum	yaşındaki at	lañko	bötölkö	şişe
gur-	kör-	kum	laçın	calbırak	yaprak
gur	kur	görmek	le	ele	kuvvetlendirme edatı
gurcax	kuşak	kuşak	ma	-bu/-bi, -bu/-bü	m/mi (soru eki)
gji-ıbdik	ayal	kadın	malçı-malçın	malçı	çoban
gurğax	kurğak	kurak, kuru	Mancı	Mancur	Mançu
gurt	kurt	kurt	manın	tuman	sis
gus-~gustır-	kus-	küsmek	marıl	maral	maral
guş-~guzıx	kuş	kuş	maşaj	azır ele	daha şimdi
guyun	kuyun	kasırğa	mazı	çaar	çiçek bozuğu
guzaxtır-	kuçaktaş-	kucaklaşmak	mexan	ak üy-~boz üy	keçeden çadır
guzrux	kuyruk	kuyruk	memeçi gji	soodager	tüccar
güçtıx	küçtüü	güçlü	meyzi	buuday	buğday
gül	kül	kül	mın	moyun ¹⁰	boyun
güm-	köm-	gömmek	multıx-~multux	mltk	tüfek
gümüş-~mıngınkümüş	kümüş	gümüş	mın-şul	sorpo	çorba
gün dot-	kün küy-	güneşin çıkması	mınca	mınça	bu kadar
gün	kün	güneş	mında	mında	burada
gündı	kündüz	gündüz	mındax	mınday	böyle
gürçük	şakek	yüzük	miçin	maymı ¹¹	maymun
güs	küz	güz	min	men	ben
güş-	köç-	göçmek	modi-	çarça-	yorulmak
güydr-	küydür-	yakmak	monçux	monçok	boncuk
xancıl	karmooç	avcı	Mool	Mongol	Moğol
Xırğıs-~Gırğıs	Kırğız	Kırğız	muñ	miñ	bin
ılcıgın	eşek ⁸	eşek	mündür	möndür	dolu
ınnı	mürö ⁹	omuz	mürün	dariya, suu	ırmak
ırx	ıraak	ırak, uzak	naa bos	boydok	bekâr
ırtıj (erteñ)	erteñ menen	sabah	naa	baya	demin
ış	ış	tütsülenen şey	naa	cañı	yeni
ızıx	ısık	sıcak	naax	caak	çene
ızır-	mas bol-	sarhoş olmak	nagax garax	calgız köz	tek göz

namır	camgır	yağmur	sarın	ır	şarkı, şiir
nan-	kayt-	dönmek	sarındır-	ırda-	şarkı söylemek
nandır-	kaytar-	geri vermek	sat-	sat-	satmak
nardan	taruu	darı	saunda	sarımsak	sarımsak
nem	emne	ne	sıgır	sokur	kör
nıgdi	cepe	yenge	sux	çımın	sinek
nırğı	sulu	yulaf	sıms	semiz	etli, şişman
nice~ninci	neçe	ne kadar	sındır-	sındır-	kırmak
nixın	Kitay (Xanzu)	Çin	sıxlax	bilek	bilek
nişke	içke	ince	siydik	siydik	sidik
nizix	ceç	yen, kol	silek	kirpik	kirpik
nogon	çaşıl	yeşil	siler	siler	siz
nogoo	emne üçün	niçin	sin	sen	sen
nom	Kuran	kutsal kitap	sirin	salkın	serin
nomurtga	cumurtka	yumurta	sirtkix~siriktiç	bürgö	pire
ogis	uul-kız	oğul-kız	siygis	segiz	sekiz
ox	ok	ok	siygizen	seksen	seksen
ol	al	o	siygizinci	segizinci	sekizinci
olor~alar	alar	onlar	siyrik	taramış	sinir
omıl	nebere	torun	sol	sol	sol
on altı	on altı	on altı	soñ ata	ögöy ata	üvey baba
on bir	on bir	on bir	soñ ice	ögöy ene	üvey anne
on biş	on beş	on beş	soñ~sonoñ	soñ	sonra
on citi	on ceti	on yedi	soox	suuk	soğuk
on dogıs	on toguz	on dokuz	söhl-	süylö-	söylemek
on durt	on tört	on dört	sööh	söök	kemik
on siygis	on segiz	on sekiz	söz	söz	söz
on uş	on üç	on üç	suazı	şötka	fırça
on	on	on	sugnarın	suyuk	sıvı
oñ	oñ	sağ	sugonagın	çekek, çaka	kova, fiç
onıncı	onunçu	onuncu	sugsu-	suusa-	susamak
onıgı	on eki	on iki	suxdi-	çögöölö-	diz çökmek
ool	uul	oğul	suxun	balta	balta
ooni-	oyno-	oynamak	sulp bır-	coop ber-	cevap vermek
oonim	oyun	oyun	sura-	sura-	sormak
Oros	Orus	Rus	suux	beyit	mezar taşı
ort	orto	orta	suzır-	uzar-	uzamak
ortun	carım tüin	gece yarısı	süt	süt	süt
oş-	ala sal-	yıkmaq	şadşıga	sagızgan	saksağan
oşın-	oygon-	uyanmaq	şanxañ	kelte	tifo
oşın-	ör-	yükselmek	şanyu	kartoşka	patates
ot gamıştır-	ot tutaşdır-	ateş yakmaq	şapşı-	çap-	el çırpmaq; vurmaq
ot	ot	ot	ateş	bok	bok, gübre
otaçı	ot~çöp	ot	şaş	çaç	saç
otus	ata~baba	baba	şaş-	çaç-	saçmak
ozırık	otuz	otuz	şaşlın	çağılğan	şimşek
öpür-	oosurak	osuruk	şerik	çerik	çeri
papga	üylö-	evlenmek	şibir	taza	temiz
peyci~feyci	carakanat ¹²	yarasa	şixtix~ul	nim	nem
sağıl	aeroplan	uçak	şımşixı	kotur	uyuz
sağış cobul-	sakal	sakal	şit-	çeç-	çözmek, çıkarmak
sax	kaygılan-	kaygılanmak	şitan	şım	pantolon
sal	sak	sağ	şili	aynek	ayna, cam
sal-	sal	sal (deniz taşı)	şire	üstöl	masa
sala	sal-	salmak, koymak	şirek	tükürük	tükürük
sala	barmak ¹³	parmak	şorbın	tuttuk	üreme hastalığı
sala	butak	dal, budak	şuxu	çeke	şakak
salgın	şamal	rüzgâr	şuluñ	asan-üsön	gökkuşağı
saminada	booluk	bağ	şuru	şuru	mercan
san	san	sayı	şuşu	cügörü	mısır
sani-	sana-	saymak	şuurdi-	şıpır-	süpürmek
sapxın	çökö	darı	tamix	tamga	damga, alfabe
sardırık	eçki	keçi	taygan	taygan	tazı
sargıltır-	sargar-	sararmak	tetey	çoñ ene	babaanne
sarıx us	sarı may	sarı yağ, tereyağı	tocen	çıgaççı	marangoz
sarıx	sarı	sarı	toxay	took	tavuk

toxo	çıkanak	dirsek
tort	toos	tavus
tupın	das	büyük kazan
tur-	tur-	kalkmak
turxul	kulpu	kilit
tutxı	kepter ¹⁴	güvercin
udıx	ötük	çizme
udır-	öltür-	öldürmek
udur-	oltur--otur-	oturmak
ugmı	kiçüü ene	küçük anne
ux	baypak	uzun çorap
uxu	örköl ¹⁵	
uxu-	taarın-	darılmak
ul-	öl-	ölmek
uh gurgın	sogon	yabani soğan
ulux ilga	çeçek	çiçek hastalığı
ulux ool	uluu uul-tun uul	büyük oğul
ulux	uluu	ulu
un-umıx	un	un
unıx	kımbat	pahalı
untar-	unut-	unutmak
untı-	boorlo-	dağ boyunca yürümek
urın	uruk	uyruk, tohum
urın-	üyron-	öğrenmek
us dıncen	may çırak	kandil, mum
us	may	yağ
us-	ös-	büyüme
usar	batış	batı
ustar	ulut	millet
ustıx	mayлуу	yağlı
uş-	öç-	sönmek
uş	uç	uç
uş-	uç-	uçmak
uş	üç	üç
uyattır-	uyalt-	utandırmak
uygı gıl-	uyku kel-	uykusu gelmek
uzı-	ukta-	uyumak
uzıncı	üçünçü	üçüncü
uzun	uzun	uzun
üst	üst	üst
ya	ooba	evet
yılğı-	ıyła-	ağlamak
yıyı	çoñ ata	baba tarafından dede
yızı	orunduk	sandalye

NOTLAR

¹ Bu kelime, Kırgızcada "ağabey" anlamında da kullanılır: KRS, 17.

² Zhen-hua, kelimenin Kırgızca karşılığı olarak *birinçi kün* ifadesini kullanmıştır. Biz, bunun sehven yazıldığını düşünüyoruz. Kırgızcada bu anlamda *bürsü kün* ifadesi kullanılır.

³ Kırgızcada *boz* kelimesi, renk ismi olarak kullanılmakta; bu anlam, Kırgız sözlüklerinde geçmemektedir.

⁴ Bu kelime, Kırgız sözlüklerinde *ırañ* şeklinde kısa ünlüdür: KRS, 436; KTTS, 751.

⁵ Bu fiil, Kırgız sözlüklerinde bulunmamaktadır.

⁶ Kırgız sözlüklerinde bu kelime geçmemektedir.

⁷ Makalede *beşmat* şeklinde geçen bu kelime,

Kırgız sözlüklerinde *beşmant* şeklindedir: KRS, 133; KTTS, 99.

⁸ Bu kelime, makalede *işek* şeklinde yazılmıştır. Biz, Kırgız sözlüklerindeki şekli esas alarak kelimeyi *eşek* şeklinde gösterdik: KRS, 470; KTTS, 773.

⁹ Bu kelime, Kırgız sözlüklerinde *mörü* ve *mürü* şeklinde geçmekte ve kelimenin *iyin* ile eş anlamlı kullanıldığı belirtilmektedir: KRS, 44; KTTS, 442.

¹⁰ Yazının orijinalinde Fu-yü Kırgızcasındaki *mun* kelimesinin Kırgızca karşılığı olarak sehven *mañday*; Zhen-hua'nın diğer kelime listesinde *mo-yun* (Hu Zhen-hua; G. Imart, 1987: 49) yazılmıştır.

¹¹ Kırgız Türkçesinde *meçin* kelimesi de kullanılmaktadır: KRS, 27; KTTS, 428.

¹² Bu kelime, makalede *carakanat* şeklinde geçmektedir. Yudahin'in sözlüğünde kelimenin aslının *caraganat* olduğu yazılmış ve ayrıca, *carakanat* şeklinin kullanıldığı da belirtilmiştir: KRS, 234-235.

¹³ Kırgızcada Fu-yü ile paralel olarak *salaa* kelimesi de kullanılmaktadır: KRS, 126.

¹⁴ Kırgız Türkçesinde *kögüçkön* kelimesi de mevcuttur: KRS, 414; KTTS, 341.

¹⁵ Kırgız sözlüklerinde bu kelimeye rastlanmadık.

KAYNAKLAR VE KISALTMALAR

ABDULDAYEV, E.; İSAYEV, D., 1984, *Kırgız Tilinin Tüshündürmө Sөzdügü*, Frunze.

Hu Zhen-hua, Fu-yü Kırgızdarı üy tiriçiliginde koldongon kee bir sözdör, *Manas Üniversitesi, Konomduk İlimder Jurnalı*, Bişkek 2002, s. 102-119.

Hu Zhen-hua; IMART, G., *Fu-yü Gırgıs*. A tentative description of the easternmost Turkic Language. Papers on Inner Asia No. 8. Bloomington (Indiana) 1987.

KRS: *Kırgızsko-russskiy slovar'*, bk. YUDAHİN.

KTTS: *Kırgız Tilinin Tüshündürmө Sөzdügü*, bk. ABDULDAYEV.

ÖLMEZ, Mehmet, Fu-yü Kırgızcası ve akrabaları, *XII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Mersin 1998.

SCHÖNIG, Claus, Bemerkungen zum Fu-yü-Kırgısischen, *Klaus Röhrborn Armağanı*, s. 317-348, İstanbul 1998.

TENİŞEV, E. R., O yazıke kırgızov uyezda Fu-yuy (KNR), *Voprosı yazıkoznaniya*, 1, s. 88-96, 1966.

_____, 1997, *Drevne-kırgızskiy yazık*, Bişkek.

_____, *Fuyuyksix kırgızov yazık, Yazıkı mira*, Bişkek 1997.

YUDAHİN, K. K., 1985, *Kırgızsko-russskiy slovar'*, Moskva.